

ВАРДАРЪ

ЛИСТЪ НА МАКЕДОНСКОТО СУДЕНТСКО Д-ВО „ВАРДАРЪ“

Урежда Редакционенъ комитетъ.

БРОЯ 3 ЛЕВА

София, ул. Прѣславъ, 4.

Илия Кушевъ.

гр. Велесъ, родното място на войводите Кушевъ и Весовъ.

Любомиръ Весовъ.

Спомена за тѣхъ.

... До братски редове могли
Ночь грѣбъ е зинай и за менъ.
Сломните ме, о мили...
Л. Весовъ.

Прѣди година почти стигаха двѣтъ
черни вѣсти — една слѣдъ друга — първо
за Весовъ, слѣдъ него и за Кушевъ.

Смъртъта, старата ледена постстрима,
която мина по пѣтя на Груевъ, Дѣлчевъ,
Тошевъ и много други като тѣхъ достойни
и велики, бѣше цѣлунала съ цѣлувката на
оловото и ножа и тѣхъ драмата.

Знайна е описията на бѣлѣзнатъ ма-
кедонски синове, на ония, които поематъ
пѣтя на бунта и свободата. Тѣ никога не
се връщатъ, отрекли всичко друго, освенъ
щастието на родната земя.

Но Весовъ и Кушевъ отминаха много
скоро, едва разѣвили своето свѣтло знаме.
И мжката, която засѣни народната душа
прѣдъ щѣната на тѣхната жертва, бѣше
за това така болезнена и остра: младите
изпълнени съ обичъ водачи на побунения
народъ не смогнаха да развиятъ напълно
своите сили, които бѣха отдали въ служба
на родната.

Но тѣхното дѣло, увѣнчано съ най-ве-
ликата данъ, не губи нищо отъ своята лж-
чезарност и святост. Тѣ откриха пѣтя на
младото поколение и му посочиха какъ
трѣба да се служи на единъ идеалъ. Тѣ
станаха символъ, който окръженъ отъ на-
родното страдание, придоби очароването
на единъ дѣлъ за постигане.

И ние, тѣхните другари, които носимъ
душите си това очарование и тоя дѣлъ,
и поносимъ сѫщо не само спомена за тѣхъ, но
и едно прѣклонение прѣдъ тѣхното дѣло.
Излѣзи отъ нашата срѣда, въ която мла-
дите дѣжда се учи на висшата добродѣтель, че
едината личност трѣба да служи и да
жертвува за народното дѣло, а не то
и служи за корист и издигане, тѣ ни
сочиха по най-блѣскавъ начинъ какъ се
сѫществява тая добродѣтель.

Весовъ и Кушевъ осмислиха нашитъ
ни. Тѣ сѫщо наше знаме. Ние не само си
помняме за тѣхъ, но ги носимъ въ сърцата
и както ги носи цѣла Македония.

„Вардаръ“.

Тозъ който падне въ бой за свобода.

Той не умира... .

Хр. Ботевъ.

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

... .

Любомиръ Весовъ

1892—922.

Неговият живот мина бурно. Единъ живот, който не можеше да се привърже към грънките на обикновеното човешко съществуване и който бъше тегленъ във своята стремежи и лутания от далечния величъ идеалъ на свободата. Носители на такъв идеалъ съм мачина; само ти, в които живееш непримиримъ духъ къмъ несъвършенствата на света и които издигатъ свѣтилища на нова истини и воля. Империатъръ на този идеалъ бъшът властенъ у Любомиръ Весовъ, че го гравише неспособенъ за практическа животъ. Всъка реализация отчуждаваша този бунтовникъ и поетъ, защото дори чистото, което я е извикало издребнява въ процеса на осъществяването. Животът е сложенъ върху лекава мрежа отъ компромиси, които, като такива, съмече отвратителни и носятъ елементъ на духовно разление.

Любомиръ Весовъ почувствува това твърдѣрано. Останалъ отъ дѣтинство безъ баща, заживѣлъ самотенъ съ бъльноветъ си за високото предназначение на човѣка, той скоро откри "безъбрата пошлия на хората" — да спомене думитъ на обичия му Тютчевъ. Една несподѣлена любовъ още въ ученишките години разой у Весовъ малдеката вѣра въ съглагуването на бълна и дѣствителностъ. И, струва ми се, още тогава настъпилъ у него онова откъсване отъ живота на околните, на което самъ той въ извѣстни моменти бъше най-очуденъ зрителъ. Той завърши гимназия почти насила — поради настайчиви уговаряния отъ близки и другари. Първия си университетски изпит оставилъ, слѣдъ като се бъше приготвилъ; и азъ съ спомнямъ, какъ просто ми каза единъ денъ, че за него нѣма смѣшъ завършено юридическо образование. Може би по-нататъкъ главно условията на нашия животъ, парализицитето отъ скъстката на идеализът и характери въ българската интелигенция така рѣзко отчуждиха Весова отъ нея. То и виждаше нейната явна и затаяна подлостъ, дребновъстъ или безполезните малки добродѣтели. А позора при Добро-поле и Влада, още по-позорните разкаяния слѣдъ войната, неокачествимата липса на доблѣсть и национална честъ у нашите политически и всѣкакви водачи обидиха най-скъжлото въ неговия духъ съзнанието. Неговата мисълъ ношъше винаги единъ новът погледъ, ново отношение къмъ нѣщата, а това никому не бъше нужно тукъ. Чувството за нравственъ дѣлъгъ извиквало у него безподадено негодуване, за което нѣмаше място у насъ, защото честъ бѣше отправено противъ всички. И затова у него поинчога се явяваше нуждата отъ оливане — съ вино, авантюра или дѣрзъкъ рисъкъ. Но тѣ не помрачиха бѣлъска на неговата личностъ и не отслабиха върховниятъ на стремежъ къмъ чистота и свобода на духа.

На тѣхъ се дѣлжи революционната дѣйностъ на Весовъ въ Македония и неговите стихотворения. За тази дѣйностъ е рано да се говори — бихъ искалъ само да припомня, че тя и неговата геройска смъртъ не съмъ "свѣтла страница", както обикновено се говори, а задължение за неговите сънародници и предъ всичко за неговите другари, защото въ това задължение ще намѣри своето спокойно безсмъртие духътъ на македонския поетъ и революционеръ.

В. Пундевъ.

Сънъ въ балкана

На Весовъ и Кушевъ

Сънувахъ сънъ: въ родната кѫща — слѣдъ дѣлги и горестни дни — пакъ свидна ме майка пригръща и радостъ ме пакъ осѣни.

А грохнахъ отъ скрѣбъ и неволи и моя баша бѣловласъ, съсъ погледъ плахъ съкашъ ме моли:

— Недѣй се отдѣля отъ насъ!

Не ти ли додѣя дружина, скиталчество въ пусти гори? — Отъ както за тамо замина надъ нази се не зазори!

Но нѣкакъвъ гласъ се надигна въ гърди ми дѣ волностъ пламти:

— Прошавайте, трѣба да тръгна, на тамо духъ бодъръ лети.

Къмъ вази, помнете, безкрайна е моята синовна любовъ, но моята душа всеотдайна зове я дѣлъгъ свѣтъ и новъ!

До двора ме мама изпрати, и въ сълзи цѣлуна me тя, — надъ мене се вѣка разклати и моя сънъ въ мигъ отлетя...

Ник. Коларовъ.

Мълчаливици.

Весовъ убить! Кушевъ убить!

Една слѣдъ друга — неизброяни, мѫжителни, жестоки — тия вѣсти стигнаха и насъ, слѣдъ като бѣха минали трѣпетни прѣвъзъ цѣлата робска страна.

Душитъ ни се отказватъ да приематъ новата мѣжа, която имъ поднаша лоша сѫдба, и кърмять, всѣка за себе си, неоправдана надежда.

— Може би не... Лоша мѣлва, прокоба нѣкаква на врагъ...

И се срѣщаме, осиротѣли другари, безъ драма между насъ, съ заключени души, съ възбуденъ взоръ, шепнѣщи тихо единъ на другъ:

— Вѣро ли е? Весовъ, Кушевъ...

И прѣвъзъ мѣжата, която задава всѣка дума, всѣко движение, се открива нашата земя, простила вече въ недрата си и Кушева и Весовъ. Прѣвъзъ видението на два безкьрстни гроба, свѣтът скрѣтъ запалени кандила изъ македонски колиби и два свети образа на дѣвъ ранени майки разрастватъ въ настъ.

И всѣки иска да цѣлуно склони сълзите рѣжъ. Въ скълпътъ сълзы извива сподавенъ въпълъ, безъбрата тѣга на Велесъ, на цѣлия Югъ, защото осиротѣха не само майките, изгубили свидни дѣца, съпътъ цѣла страна, изгубила скъпи борци.

.... Велесъ тръпне, Велесъ никога не е плакалъ така, както днесъ оплаква своето дѣте Илия Кушевъ..." — така пишатъ въ едно писмо отъ тамъ.

Тръпне цѣла страна, всички тръпнемъ... Надъ насъ, тукъ, тежи куршумено небе и безъприютъ студъ отдѣля денъ отъ денъ.

И срѣдъ конѣкътъ по роденъ край, раненъ въ потъна на скъпътъ Кушевъ надежда за утъръ, отпада всичко друго, осененъ шепотъ на покръстени души:

— Дали е вече моя рѣдъ?... Субдими дни на жертвите безъ край...

И уморенъ отъ всичко, по нѣкога се зарѣваше изъ околните села по цѣли дни.

Гледамъ го да вътръ предъ мене, скрѣстъ рѣжъ отзадъ съ нѣкаква мелодия на скрѣтничътъ му устни, забравилъ съкашъ сълътъници си. И изведенътъ спре, дочака ми и ми посочи нѣкоя кѣтъ, който е пълнилъ душата на поета.

Чудакъ — мълчаливецъ. А въ село нѣмаше нито скъпа отъ първия Весовъ.

Научиътъ мѣстното нарѣчие, той скоро създѣва познанства срѣдъ селяните, създаваше обичъ за себе си.

И това не бъше на едно и дѣвъ мѣста.

Когато Любъ стигаше въ село, приятелите му бѣзрѣза да го посрѣщнатъ и да ги взематъ. Тогава Весовъ не бъше нашъ.

Азъ видяхъ и не прѣумѣхъ изкуството да се печелатъ душите на масата, да се отскубватъ и присъвояватъ.

Когато се връщаше при насъ Весовъ пакъ бъше мълчаливецъ и чудакъ.

И едъвамъ въ края азъ разбрахъ Любовитъ разходки и видѣхъ въ него не екцентричния самотникъ, а бѣдътъ водачъ-ратникъ.

То бъше единъ прѣвъзъ августъ.

Минозина бѣзме около една маса, задъ насъ бъше гората; а отпредъ ни, долѣ нѣкаждъ, се губѣше полетъ къмъ Битоля и Прилепъ.

Сълътъ се скриваше задъ Бабуна, а въ дѣсно на 1050 бѣзмѣше адски огнь.

Прѣвъзъ Весова имаше чаша, още непокъната, а той самия, поставилъ рѣжъ въ дѣкобетъ, сгущиъ се нѣкакъ, мълчаше и слушаше. И когато поутини спора — той каза:

— Какво войната... Ше ни би търъ. А тия тукъ, ще трѣба съми да помислятъ за себе си. Войната нѣма да освободи Македония.

Слѣдъ нѣкоя денъ Весовъ отиде напрѣдъ, а още слѣдъ нѣкоя дойде Добро-Поле.

Къмъ края на 1918 година срѣщнахъ Весова тукъ. Не бъше никакъ веселъ Любъ. Дигнътъ яка и нахулиза шапка, той искаше да стане невидимъ, съкашъ го бъше срамъ...

— Какво ново отъ долгъ?

— Нищо ново... Лошо, казвамъ азъ.

— Още е рано..., и Любо забръза.

Да, рано бѣше, — но Весова не го сдѣряше тукъ. Чуждо и скучно му бѣше. Та за това ли той бѣше създалъ свѣтъ приятелства изъ Крушовско?

И единъ денъ той ме нѣмѣри.

— Сѣргомъ или... довиндане — какво да ти пожелая? ме питаша той.

— Кѣдъ? До викдане.

— Отизвамъ си...

Любо си отиде, отиде и само стигна до своя народъ.

Проклѣтъ куршумъ, който покоси, борецъ, поетъ и приятеля!

Една мургава фигура, ако щете безъ красота, безъ бѣлъска. Една фигура, много привлѣкателна и озарена съ вѣтрещъ огнь.

Едно неостѣжно мълчане и едно вечно движение, кѣдѣто и да е — на улицата или изъ стаята.

Съкашъ нѣкоя огнена мисълъ горѣше тая глава, която днесъ днесъ и носена изъ Велесъ.

Не мога другояче да си представя Илия Кушевъ, освѣнъ съ цигара въ рѣка, умълчанъ и зѣкрачътъ отъ единия до другия край на стаята.

И така вдаденъ въ своята неостѣжна мисълъ, той рѣдко приказва, рѣдко взима участие въ разговори. А за нашите работи никога не общава да приказва.

Само веднъжъ го видѣхъ да избухне. Седѣхме мнозина, приказахме за работите на емиграцията тукъ — за разединения, за обединения.

Кушевъ седѣше въстри, пушеще и мълчаше. И не можа да изтири до края — скочи и удари масата съ рѣжъ:

— Пѣкъ стига най-послѣ умуванія. Защо съ постоянно дни туми? Кому и защо ще послужатъ?

Задъ тѣхъ се криятъ стражи... Дѣла нѣма тукъ и който ги търи да върши тамъ!...

И Кушевъ нервно посочи на югъ.

Илия бѣше рѣшътъ за себе си.

Скоро слѣдъ това, той мѣ намѣри самъ.

— Заминавамъ... за дома. Сбогомъ...

И Кушевъ си отиде. Писа много пѣти за раздѣлъта си, че въече дома.

Слѣдъ Весовъ, покосиха и него — другъ борецъ, поетъ и приятель!

За борците плаче Родината, за приятелите ще шепнѣтъ молитви ние, а за драмата поети трѣбва да скрѣбътъ всички.

Защото Кушевъ и Весовъ носѣха въ голѣмътъ си душъ осененъ конѣкъ по Истината и Красотата и дѣлбоката вѣра на човѣци, които обичатъ всички хора и тѣхното щастие.

И ако тѣ дигнаха рѣжъ, дигнаха я противъ една неправда насочена противъ Човѣщината и Доброто.

К. В.

Любомиръ Весовъ.

Къмъ своятъ

Догаряшъ сътъ скрѣти сили —
О, азъ съмъ съмътъ нараненъ,
До братски редове могили
Новъ гробъ е зинай и за менъ.

Спомнете ме, о мили.

Вамъ черна птица прѣдѣвѣли
Сълзи и скрѣбна пустота,
Край родна стрѣха эли сибли
Не минахъ ли прѣвъзъ ющъта?
Спомнете ме, о мили.

Летете птици тѣмночири
Къмъ роденъ домъ, вѣстете скрѣбъ,
Вѣстете тамъ, че съ убили
Едничътъ синъ, любить и скълпъ.
Спомнете ме, о мили.

Въ прѣдѣсмѣртностъ

Срази ме вражески куршумъ,
Сърцето ми запаси
Далечъ отъ родна хижка, друмъ
И плодоносна нива.

Кръвътъ ми багри чужда прѣстъ
И знамъ — слѣдъ мигъ ще свърша,
Ей гарвани на орлякъ гѣстъ
Се вилятъ — чакатъ мѣръша.

Надъ менъ не сътъ синева
Кать въ родни краи завѣтъ,
И всуе дигамъ азъ глава,
Уѣтилъ трепетъ сътънъ.

Ахъ, азъ оставямъ тѣмночири пльть,
Но моя духъ свободенъ
Кръзъ неизвѣстънъ звѣздънъ пльть
Ще дойде въ края роденъ.

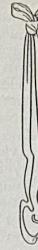
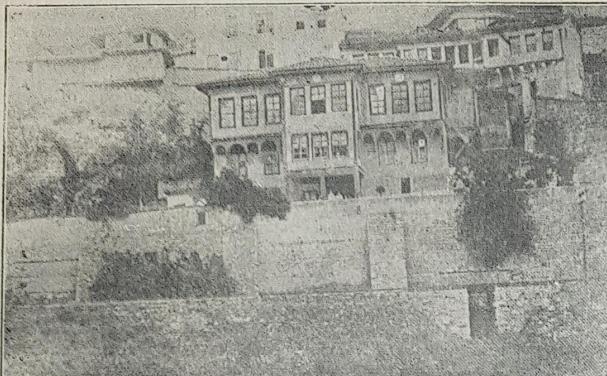
Когато свилена коса
Разпусте вечеръ лѣтна,
И въ посрѣбренъ небеса
Изгрѣй звѣзда привѣтна,

Духътъ ми воленъ ще лети
Надъ скълпътъ поляни,
Забравилъ земни сути
И ужаситѣ бранни.

Ил. Б. Кушевъ.

Въ родния градъ.

Вече е десетъ часътъ. Въ стаята плува утренъ полумракъ, който въ жгли се напластава на гъсти сънки. Събуди ме единъ сънъ сълънчевъ лъжи, които се промъкнаха прѣвъзъ тѣсната цѣна и тина на червенъ завѣсъ на прозореца и тихо занѣграха по одеялото и върху затворенътъ ми клепачи, като се прѣливаха единъ въ други, въ видъ на малки слѣпълътни петна. Тѣ почватъ по възглавницата и слѣдъ малко се покатерватъ по ясноокътия лакъ на кревата. Колко добра съ познати тия весели и блуждаещи

Башината къща на Илия Кушевъ.

петна, които всеки моментъ мънятъ формата си, като приематъ съсъмъ неочаквани очертания, без-пирно пълзятъ по отвъдната прътграда на кревата, а когато слънцето се издигне и заплува по бездънното и пълно съ весела свѣтлина небе надъ долината, тъ изведнажъ скачватъ на пода и по стъната и почватъ да си играятъ съ изрисуваните по нея червени и тъмновиолетови цвѣта.

Въ стаята е тихо, само отъ улицата отъ време на време нахлува прѣзъ прозореца смѣсения, нервън и отсъчен шумъ на пролѣтното утро. По коридора прѣдъ вратата се чуватъ тихи, прѣдлазиви стъпки. Нѣкъде приближава до нея и спѣдъ малко стъпки се отдалечаватъ и постепенно загълътватъ. Навѣрно, майка ми е дошла да види дали съмъ вече буденъ. Мене ми е тѣй уютно и добре въ моета стара стая и, затворъчи си отново, унасятъ се въ тика полу碌ъма, въ която мисълъти ми работи спокойно, бавно и равнотѣрно и всички събудени спомени се очертаватъ въ паметта ми въ меко сложени контури. Сѣкашъ прѣживените силна радост и дълбока скрѣбъ се обезличаватъ и прѣбръщатъ на един общо съмѣсено чувство — тиха радост. За нищо не мисля и въ отслабналото ми съзнание се редятъ възпоменанията за много случаи отъ моето минало, за които никога по-рано не съмъ мислилъ и при спомена на които сега ме озима радостно чувство. Неочаквано ми става необикновено и безпричинно весело. Прѣправямъ часоветъ на вършения денъ и срѣдъ тѣхъ търся причината на моето неочаква веселостъ, но това не ми се удава. Отваряямъ отново очи и дълго наблюдавамъ сладътъ червениви сѣнки и отражения въ гънките на завѣсите, които постепенно мънятъ своята тона и ставатъ по-свѣтли.

Шумътъ на улицата става по-оживенъ. На чешмата срѣдъ прозореца се събрали купчина жени и дѣца, които чакатъ своя рѣдъ. Водата прѣзъ чучура едва шурти, а приказките за войната, за склонността, за вършения големъ пожаръ и за малките махленски историйки не прѣставатъ. Тиха провинциална идилия! Но не винаги тъй мирното начало на тая идилия бива посрѣдовано и отъ подходящъ край. Отъ долу се задаватъ нѣколко германски камии, пълни съ слама и задъръстъщи цѣлата уличка. Приказките се прѣкъсватъ, разстроена купчина се стъпливатъ къмъ стѣната и съ веселъ ужасъ слѣдъ големътъ, тежкодишащъ чудовища, които бавно се провличатъ покрай гърдите имъ. Излѣзли на по-широката част на улицата, камииятъ почватъ свободно да прѣхътятъ и скоро се изгубватъ задъ завоя, оставяйки слѣдъ себе си силна и възбудителна миризма на бензинъ и прахъ. При чешмата избухва гълъбка. Възползвува отъ суматохата, единъ сухо, охтичаво момиче окутило чучура и се мѣжи да напълни стомнитъ си. Отнесътъ рѣдъ е достатъченъ поводъ да разрази пожара отъ взаимни упрѣди и клетви, въ които велешката, най-устата жена отъ всички жени въ Македония, се чувствува въ своята сила. Малко по малко обхванала цѣлата група, гълъбката скоро почва да стихва и въ ней-лишна случай се свирпиша съ нѣколко пѣсници отъ нѣкое по-сърдцата жена върху палавата глава на нѣкоя немиринъ.

Колко слабо се чувствува войната по външния животъ на улицата, но какъвъ силенъ отпечатъкъ е оставилъ та върху общия видъ на града и върху неговия психиченъ животъ! Съ болезнена яснота излѣжа въ паметта ми впечатление, което ми направи вчера градътъ, слѣдъ нѣколко години отъствие отъ него. Бавно вървѣтъ по тѣхната уница, постлана съ неравенътъ и на много места изкъртенъ калдърътъ и се мѣжехъ да прѣдуградя изгледътъ на напрѣдъти улици, които се откриваха при приближаваніе завои и кръсто-птици. Отъ лѣвата страна на пътя се редятъ запустени, полусъборени и съ изпадала мазилка турски къщи, напустнати слѣдъ Балканската война. Сега въ тѣхъ никой не живея и прѣзъ продължението на тѣхъ съвѣтъ на воля играе. Мъжчите са отпечатъкъ оставатъ върху стария градъ тия надвиснали мъртвави. Често тѣ сѫ събрани на едно място и отдалечъ правятъ впечатление на язва върху живота тѣло на града. Въ дѣсно, подъ жлѣзоплатна насипъ, бучи единичъ непромъненъ

големиятъ мѣтъ Вардаръ. Малките му крайни вънни едва докосватъ въ своя бѣгъ полегатата стѣна на насила, позеленѣла отъ пъзъвъти по нея трѣзи, по които дивиятъ макъ разхвърля кървави летна. Безпристрастенъ и унесенъ въ своя бѣлътъ Вардарътъ, близъкъ свидѣтель на недавнината минала на града, заедно съ околните ридове и карпи, ще занесе въ вѣковътъ спомена за неговътъ кървави дни. Вървѣтъ по трасето на жлѣзоплатната линия, напуснахъ града и дълго се скитахъ около града. Старото каменно здание е разрушено отъ пожаръ и сега състърчава само три по-луксуритни и обгорѣли стѣни посрѣдъ грамада отъ камъни. На мястото на старите постройки се решаватъ нѣколко нови дървени бараки и складове, въ които непрѣстано влизатъ и излизатъ воиници, които прѣнасятъ на гръбъ човекъ браншо отъ току-то спрѣдъния товарътъ влакъ. Колко много движение, шумъ и животъ на едно ограничено пространство! Непрѣкъснато сноватъ по резервните линии заминаващи и композиции се влакове; отъ срѣдната страна на рампата се разтоваряватъ множеството вагони, пълни съ шансонъ инструментъ, а други се товарятъ съ чорда едъръ рогатъ добитъкъ. Отъ горѣ се задава влакъ. За мигъ по цѣлото протежение прѣдъ него линията опустѣва. Винка се, какъ единъ желѣзничаръ, надвишнала надъ стжалата на локомотива, подаза кръгови знаци съ ръка. Едва е отминала и по-спѣднѣятъ вагонъ на влака и отново задъ него се спластва масата отъ стотици прѣбрѣбени и движещи се човѣшки тѣла, които се губятъ между множествата дела съ военни материали, наредени въ правилни фигури. А всемирните кради — врабчета — на ята подхвъръватъ, подскачатъ и се провирятъ подъ вагоните, подъ краката на добитъка и по куповете чуватъ съ фуражъ, тѣрсейки своя наисънчена хлѣбъ. И помень нѣма отъ старата и тиха нѣкога провинциална гаря, която само въ празнични дни се оживява отъ пъстрото гражданство, излѣзло на разходка. Всичко се е измѣнило, и внушителни и нервън тулъсъ на войната тукъ се чувствува много по-силно, отколкото на фронта.

Понѣкога възпоминанията мамятъ. Когато си далечъ отъ мястото, където си прѣкарала нѣколко години отъ живота си и въ минути на тѣха ти мислишъ за него, то ти се прѣдставлява просторно, члѣстно, пълно съ сѣвѣтлина и говорещо на таенъ езикъ, който ти познавашъ, а когато ти си отново срѣдъ него, то неочаквано изгубва своята окраска, която ми придаватъ спомени, и става обикновено и малко, дори и тогава, когато всичко наоколо те привѣтствува и търси твоя погледъ. Отъ далечъ се бѣлѣтъ съвѣтната част на града. Малките бѣли къщи, накацали една върху друга по стрѣмните и каменисти скатове на дефилено, блѣстятъ подъ лъчицъ на априлското слънце, което клони на западъ. Какъ жали сѫ тъкъ бѣлнали се по синия ридъ бѣдни къщички! Тѣ не съмѣтъ да се подадатъ напредъ и да привѣтстватъ погледа. Съзнателни своята немощ и бѣднота, тѣ се стараятъ по-спѣтно да прилѣпватъ една о друга, да се обезличватъ и сплотятъ всички заедно. На неврѣстини сираци, стражуващи се отъ ударътъ на злата сѫдба, приличатъ тия къщи. На разблудни жени, въ душите на които е заговорилъ срѣтъ, приличатъ тѣ.

Но въ недалечното минало градътъ помни и по-добри дни. Били сѫ врѣмена, когато неговите цѣлъти занаяти сѫ ми донасяли достатъчно злато отъ страната и отъ странство, за да живѣе единъ холенъ животъ. Но отъ нѣколко десетици години насамъ, съ първия жлѣзоплатенъ писъкъ, който е огласилъ долината, градътъ бѣзъ почна да отпада. Безсилътъ да се приспособи къмъ новите условия и новите изисквания на живота, той стана жертвъ на културата, като избѣга борбата съ нея, не намирали за това достатъчно сили въ себе си, и отстъпили мястото си на малкото тогава, но жизнеспособно градче Скопие, което бѣзъ почна да се развива.

Има нѣщо трагично въ живота на градовете. Психическиятъ процесъ на тѣхното загиване е много по-дълбокъ и по-съдържателенъ, отколкото края на единъ човѣшки животъ. Сѣкашъ едва съ

неговата смърть умира и душата на всички живѣли въ него поколѣнія.

Едва прѣдъ нѣколко мѣсца градътъ бѣше свидѣтель и непосрѣдственъ участникъ въ една борба, каквато рѣдко други градове сѫ прѣживѣвали. Той още трѣнѣе да открие своята радостъ отъ настъпилия новъ день на свободата. Цѣли двадесетъ дни срѣбъските ариенгради, заели западната половина на града и залостили се въ съѣдната къща на двата моста на Вардаръ, отстоявала срѣчу малобойнѣ наши части, стигнали до мостовете и спрѣли до тѣхъ прѣдъ явната нѣвъзможностъ да ги прѣминатъ. Цѣли дванадесетъ дена двѣтъ страни на града, възвръпали се блѣднѣщи една срѣчу друга и притиснати отъ кървавия прѣракъ на боя, огласяваха тѣтнека и злокобния вой на разязваващъ се всѣ денъ нови и все по-ожесточени сражения. Цѣли дванадесетъ дена жителите на града, изпокрити въ изби и подземия, немѣха прѣдъ неизвѣстностъ за това, което се върши на навънъ и трѣнѣха прѣдъ тежката мисълъ за крайния изходъ на борбата, докато група смѣлчици отъ Рилската дивизия съ безумънъ напълънение минаватъ моста...

Вълната на боя е отминалъ далечъ на югъ, отдавна е загълъхнало огласяваното отъ долината еко на последния изстрѣлъ, но събудилъ се отъ кошмаренъ сънъ градъ се оглежда наоколо въ почука и още не може да разбере напълно радостта на своето освобождение. Защо тежки бѣха днитъ на неговото минало и съкровеното блѣнѣ на душата му бѣше тая свобода.

Ще дойде денъ

Ще дойде денъ — и той не е далече —

На приказки, отдавна замълчили, прѣднано, въ огнищата заспали, пробуденіе рой тѣ зашепти.

И, родна пѣсънъ, мъртвавъ фениксъ сѫща, ти ще възкръснешъ горда и могъща, побѣдно твоя гласъ ще проехти.

Срѣдъ пѣсни, шепотъ, сънъ и тайна свята въвъвъ приказка възлебно-непозната, мой роденъ край, ще се прѣвърнешъ ти!

Ще дойде денъ — и азъ го виждамъ веченъ.

Родината зове

Не буря ли вълни ти, Охридъ, бий о кичестътъ твои брѣгове?

Или прѣпращатъ родни върхове повтореното емо може би на плачъ и станове?

Не хала ли, Пиринъ, та разлютъ, та тѣ разтъръсъ грозния си станъ?

Или пакъ нова браненосна сгънъ съ рѣка отъ кръвъ ти дебрѣтъ залѣ на душегубна бранъ?

Ековенъ гръмъ небето ли раздра?

За нови жертви място да открий, земята ли бѣдънна пастъ разкри?

Или лудъ вихъръ лудо разигра вековните гори?

Не, то е викъ на нашитъ сърца, на робски край злочести синове!

Тъ съ гръмъ и хали, стонъ и екове прокурените въ чужди край дѣца

родината зове.

Н. Джеровъ.

Ив. М.-въ.

Надъ единъ прѣсънъ гробъ.

Миналиятъ мѣсецъ Ноемврий донесе едно слѣдъ друго 3—4 радостни за сърбите събития: послѣдователно паднаха убити въ Македония нѣколко революционери. Разбира се, срѣбъската радостъ е съмънъ. Никакъ не е угъшително за тѣхъ това, че съзнателни и интелигентни македонци наново сѫ започнали да умиратъ за свободата си; тия факти напомнятъ не само ужасътъ, но и сѫдбата на другъ единъ режимъ, надминнатъ сега отъ сърбите — Хайдовия.

Събитията сѫ станали оттатъкъ Вардаръ. Смѣлиятъ Илия Костурски е падналъ въ Битолско, на гръцко-срѣбъската граница, гдѣто още бродятъ сѣнъките на Узуновъ, Сугаревъ, Чекаларовъ; прѣкрасниятъ човѣкъ и революционеръ Любомиръ Весовъ е загиналъ въ славния районъ на Пито Гулевъ и Никола Каревъ; Илия Кушевъ и другарятъ му сѫ платили своята скъпъ данъ въвъ Велешко, което пази спомени за Стефанъ Димитровъ, Панайотъ Костадиновъ, Владимиръ Сланковъ, Бано Кушевъ — бащата на Илия и мн. други сѣвѣтли имена. — Западна Македония е вече погребала първите жертви на новата борба. И първите трепети на народната душа сѫ минали като сѣвѣткалица прѣзъ планини и полета, прѣзъ села и градове.

Примъра на тия охотници на македонското ревюлоцо: движение е пълът съ величие. Тъкното по-ярко ще бъльше, когато история на врътът, въ което живеъм, спокойно и по-подробно ще посочи как македонци съ какво съ се занимавали в дни на великото изпитание за Родината.

Възправя се прѣдъ очите ми образа на Кушевъ, изпълван изъ едно минало, тъй скъпо и за него — миналото на ученичеството, което съвсъмъ въ сънъ е било.

Въ Солунъ Изминал съ вече 13 години отъ тогава. По възрастъ всички бъхме дъти, но по запомнили и конспиративни мнозина съ чувствуваха възможности. Политическият и др. порядък на живота позволявал и на невръстните юноши да се ориентират върху ролята, която ѝ бъде прѣдъделена въ тъхния родъ и за тъхъ самите. И за туй малдит глави нѣкакъ самоувѣрено и надменно се изправяха и енергия бликала въ гърди.

Нѣколько стотинъ ученици на българската реална гимназия образуваха едно пансионско общежитие, дълбоки мили спомени за което сигурно съ запазили и възпитани и възпитатели. Слѣдъ всѣка ваканция прииждаха нови другари отъ всички квартети на Македония; откъмъ Пиринъ и Родопите идваха корави момчи съ такъвъ приятенъ български езикъ на устата, като планински вѣтрецъ, който съдишили; идваха откъмъ Бистрица и Коштури — здрави българи и отлични другари; имаше добърчици, разумни и повечето първи по успехъ ученици; мнозина бѣха дяволити, практични и остроумни прилепчани; бъша пулса на горещите кукушани и шипляни; не липсаха и битолчани, скопяни, велешани, които въ очите на всички ни мнозини, като хора, дошли отъ по-културни срѣдища. Цѣла Македония бѣ представена. Живота минаваше буйно, бързо; на третия ден слѣдъ пристигнането си, новакъ ставаше общъ другар и душата му се славеше съ тая на пансиона.

Тамъ за прѣдъ пътъ разбрехме що смѣ и що можемъ да бѫдемъ.

Намѣрили се случаено, до вчера непознати, не видели друго квартетъ родно място въ съзнанието на своята общност и близост. Когато слѣдъ учебната година пансионерите се прѣскакаха по домовете си, въ себе си тѣ занасяха лъха на нѣщо жизнерадостно и самостоятелно, което подмладяваше за малко живота на града или селото, гдѣто пристигаха тия кратковременни гости.

Отъ тогава познавахъ Ил. Кушевъ.

Спомнянъ си за првата ми срѣча съ него. Слѣдъ пладнѣ, недѣлънъ денъ, тръгнахме на разходка покрай морето за къмъ „Пиритъ“. Южното слънце обливи съ лъчите си всичко, на нѣколько крачки прѣдъ окото трепери отъ горѣщината всѣки прѣметъ, на изтокъ осамотено се издига синия купъ на Хората, а отсрѣща Олимпъ като стъна прѣгражда водния ширъ и величествено забива върха си въ небесата. Нашата редица отъ зелени униформи извива прѣдъ най-красивата улица на града. Въ топлото слѣдълайдѣ всичко се е притигнало, долита до ушиятъ само гълъката на дѣца, които си играятъ подъ сънките на крайбрѣжните аристократически градини. Отмѣната ни стѣнка бистро откъмъ покрай каменниятъ здания. Пожешесъвите, което правимъ, радва всички и все по-стѣгнато стѣжвамъ подъ такътъ. Подхваша се пѣсъ, очите съ устремени напрѣдъ, изподъ краката всѣки мигъ изкача отсѣченъ ударъ на стѣнките. Начело на редицата, отъ дѣсно, равномерно се клатушка фустанелата на нейния гавазинъ Байзидъ, любемъ на пансиона. Той симпатиченъ албанецъ прѣвождаше българските ученици, може би съ гордото увѣждение, че никой отъ колегите му гавази при многото нужди училища въ града не върви начело на такива бойни младежи. И имаше право.

Въ првите редове бѣха учениците отъ по-горните класове. Въ нашите сърца винаги имаше място за общъ и уважение къмъ по-старите ни другари. Но въ моменти като този, когато тѣ крачеха съ пѣсни прѣдъ настъ, явяващие се едва скридана ревностъ за мястото имъ, което и безъ това щѣда да ни приналѣжи подиръ година-две. Дружината ни спрѣтъ най-послѣ близо до вилата, въ която бѣше затворенъ Абдулъ Хамидъ.

Всредъ шума и игрите на тая весела тъпла се запознахме съ Кушевъ, който отъ по-рано ми бѣ направилъ впечатление съ нѣщо си, което тогава не бихъ могълъ да характеризирамъ, но го чувствувахъ. Слѣдъ тая разходка ние вече бѣхме добри познати.

Мѣсечните отлитаха, прѣтъ лѣтото се раздѣлихме, къмъ септември пакъ се прибрахме като членове на едно голъмо съобщество, затихуващи един за другъ и носещи новостите на своя роденъ край. Годините се изпълзваха незабѣлъзано. Нищо не внесе сътревене въ колективния животъ на общежитието ни. Но ето, въ една зимна ноќь стигна българска войска. Припадъци отъ радостъ. Много ноќи спахме по пода и подъ креватите си, които отстъпваха на войните. И, безъ да го очаквамъ тъй скоро, дойде 16 юни 1913 год. Всички се прѣснахме като пили. Старата гимназия, прѣзъ която нѣкога бѣха минали Дѣлчевъ и Груевъ, опустя. Широката трапезария на пансиона екна отъ пукота на гръцки пушки и нѣколько души ученици, послѣдни обитатели на това знаменито българско училище,

останаха прострѣни върху студените площи съ прѣстните мозъци. Други другари видяхи и Трикри, а большинството, прѣвърлило на зарѣмъ задъръжката на три нови робски граници на Македония, озоваха се скитани и изнемощави въ България. Между тѣхъ бѣше и Илия Кушевъ.

Подиръ три години той бѣ наново въ Македония, но вече начало на нѣколько тоpe като батареенъ командиръ. А слѣдъ други три години — пакъ обратно до България, съсъ свито сърдце.

Цѣлостта на тая прѣмыната дѣйствителностъ, тъй чувствително отразена върху битнето и душата на Македония, отъ денъ на денъ чезне въвъ възпоминанията. Рѣдко само откъслени картини и моменти я съживяватъ, когато въ ума нахлува, или сърдцето затрогне нѣщо особено цѣнно и обичано. Тъй сега въ паметта възкръска солунското ми ученичество. Пълнотата липсва, но живо се мѣрватъ прѣдъ очите линията на зеленинъ фуражи, тържествено напървъната физиономия на Базида; чуващъ отѣкащата пѣсъ на дружината и енергичната стѣнка на по-старите другари, малцина отъ които бихъ познал и ако ги срѣща. Измежду съмътно запазените образи, обаче, тоя на Илия Кушевъ се възправя ярко, съкашъ живия Кушевъ, съ умния и пронизителенъ погледъ, съ изразеното чело и гордата походка, съ всичките му качества, които бихъ могълъ да се доволя въ едно време, прѣдъ което той що току ст҃жваше на краката си и израстваше, за да го видимъ поспѣтъ такъвъ, какъто се показва.

Имаше нѣщо отличително у него, което го поставяше на само въ реда на првите ученици на Солунската гимназия, но и между обещащите, достойни за Македония членове на младото поколение.

Специфичното у Кушевъ поличаваше и въ наклонността и въкусътъ му, и въ отношенията му съ хората и въ занятията, които изпълваша свободното му врѣме. Най-често биваше самичекъ, задълбоченъ въ четене или писване. Нему се удаваше перото и, ако бѣмътъ възможностъ повече да борави съ него, щѣхме, може би, да откриемъ вътръшната му мощъ и въ хубави творения.

Той прѣвѣше впечатление на мълчаливцъ, на клоненъ къмъ съзерцане и размисленіе. Но никакъ не бѣше натура отщелничка, а бодра, пълна на енергия; можеше крѣпко да се залови за практическо дѣло и да го слѣдва съ завидна воля. Уединенитето, на което посвещаваше дълги часове, за него не бѣше бѣгнане отъ живота, а една възможностъ за по-спокойно наблюдение на постъднъя и за самопознаване. Слѣдъ, кратко изучване можеше да се открие Главнъ тамъ чура: че има чувство, за да залюби работата си и може да я осмиши, че е способенъ да рѣшава и не му липсва енергия и послѣдователностъ да върви до край.

А надъ всичко това имаше една въздържаностъ или срамежливостъ, едно нежелание съкашъ да има свидѣтели на неговите помилвания. Това бѣ врдената му благородна гордостъ, които бѣше отъ излишния шумъ, а най-много отъ шума на собствената личностъ. За това, може би, малцина съ били постоянно съ него, но които го разбереши, ставаше му отвѣтъ приятъ или скрито го почиташе. И она, които би пожелали да прѣдъ на натури като неговата, непрѣменно би трѣбвало да излѣзе на открыто, заставенъ би билъ да стори това. Примата и праволинейността на Кушевъ познаваше много негови другари. Тия черти, прибавени при волята и слѣдъ единъ достатъченъ опитъ срѣдъ народа, биха го издигнали като упоритъ и забѣлжителенъ борецъ. Оная съсрѣдоточеностъ и привидното странене отъ хората, само биха допринесли на начинанията му, тъй като чуждиятъ погледъ не е нуженъ, когато се възнамѣрява и се готови една постъпка, едно дѣло. Да мине къмъ ожидаваното на дѣлата, Кушевъ умѣеше безъ страхъ прѣдъ срѣдствата, на първо място между които стоеше жертвуващъ на собствения животъ.

Въ Кушевъ биеше силно свободолюбиво сърдце; той бѣ голъмъ патриотъ въ най-чистия смисъ на тая дума, прикривайки чувствата си и не декламирайки за патриотизма си; прѣдъ непознаващъ го той бѣ миналъ за много разнодушенъ къмъ такива пориви и едвали не само за единъ духовенъ аристократъ. Такъвъ, наистина, ясно се позаващъ, когато трѣбвало да изрази своето прѣнебрѣжение къмъ подлостта и — ако е позволено да си послужимъ съ по-груба дума — къмъ „лигавенето“: неесериозното отнасяне му бѣ противно и въ най-обикновенитѣ вѣсъдневни разправии камо ли когато се касаеше за по-високи стремежи, за цѣлъ въ живота. Вътъ вихъра на най-голъмъ морално разтлъчене той можеше да запази чиста върата за по-високи прѣдназначение на личността: развалините на каквато и да е обществена катастрофа не могатъ да заприщатъ пътищата за оноговъ, който знае задачата си и за когото живота се изчерпва именно въ разрѣщението на нѣкаква задача.

Слѣдъ 1918 г. Кушевъ напусна военната кариера, но не въпросъ, „да се прави?“ — отговора му е билъ готовъ. — Нуженъ бѣ най-малки сигналъ за раздвижването на македонската вълна, за да биде и той единъ отъ првите греби по нея, покатерили се върху мачтите на вълшебната македонска революционна корабъ, съ рисковете и вѣрата на нови Колумбови, заплтени къмъ свещенния брѣгъ на свободна Македония.

На 30 миналия мѣсецъ 28-годишния ентузиазиранъ Илия Кушевъ, заедно съ четниците си Иванъ Гьовевъ и Маноль, трагично загина между селата Жрлевци и Баница, Велешко.

Нефата възнесе паметта на Илия Кушевъ и другарите му!

Пѣсень за бореца-мѫченникъ.

На Любомиръ Весовъ.

Въ наши дни безъ смѣла стѣнка и висока мисълъ, ти блѣсна като румънна зора — съчъ и пророкъ на бѫдна правда — и твойта паметъ озява незабвение и възторгъ навсегда...

Отъ ранни дни възлюбилъ полета на Свободата, ти тръгна гордъ и непобѣдимъ, скръпъ въ своята душа обичъ къмъ всѣки братъ и бѣнъ за Сълънцето на висините...

И ти видѣ прѣдъ себе си разтланъ пѣтъ, не просвѣтъ, кървавъ и съ кръсть на всѣки кръстъ-пѣтъ... Въ прозрѣните на въховенъ дѣлътъ, ти спрѣ прѣдъ своята Голгота и твоите уста цѣлунахаха раненъ рѣжъ на Бога.

Свещена мѣжа запали твойта стѣнка и огрѣ душата ти властъ подвигъ, роденъ да твори и въздига, роденъ да сони бѫднини...

Самотенъ и незнаенъ, чуждъ за всѣкиго и братъ на всички, ти чуридането на родната Душа и въ тебъ изгрѣ дѣлъбока, тайна мисълъ за други съвѣтъ и друга земя...

Въ тебъ възпламна ширно чувство за сълъчева радостъ и химъ за всѣка душа и твойто дѣло се разгърна като едно нѣбе — просторно и велико и пълно съ звѣзди...

Отъ ранни дни възлюбилъ свободата, ти влѣ полета на орелъ и силата на магъ въ една житейска пѣсъ и своя денъ разцѣнка като бѣгълъ сънъ и твойта ноќь изви въ неспирно бродене къмъ Родната Страна...

Склонили чело прѣдъ твойта мѣжа и твоя бѣлъ заѣтъ, ний носимъ скъпата ти дума, ний приемъ жаждата на твоя духъ за ширина и вѣдростъ и друмнici по великата мечта, ний носимъ твоя бѣлънъ...

Пенка Петрова.

Бѣлото момиче

Въ паметъ на Любомиръ Весовъ.

Бавно надъ стрѣхата запустъ — пѣтъ ли невесъ си отива — вчера бѣла, ала дѣ съжъ?

Зѣйт вратата странно мълчалива.

Пѣсента замърна като въ сънъ, бѣлия прозорецъ цвѣтъ не кичи, и до прага нѣма го навънъ.

Още тамъ не синала зора — помните ли утрото сребристо — чакаше ни, свѣтла и добра, пѣше и нижеше мъниста.

Нѣкога то цвѣна въвъ сънъ, стрѣхата съсъ буенъ цвѣтъ очики, ала като младостъ залиня и погина — бѣлото момиче.

Въ паметъ на Любомиръ Весовъ.

Бѣрзо иде твоя мигъ уречъ, не търси закрила, нито брѣгъ, помоли се, пѣтънико далечень — ето: смърть навѣва прѣсли снѣгъ.

Вътъ частътъ на твойта лишна дума ти недѣлъ изрича клетва прѣвъ — нека ми вътъ ноќь кашумъ кръвъ.

Другъ слѣдъ тебе иде да отсѫди, ти не си последънъ и единъ, другъ ще отплати, и той ще бѫде можи би — невръстнъти си синъ,

О земя, коварна и велика, ти безплодънъ пѣтъ ни завѣща!

Мълчаливо, Той и три войника като сѣнки минаха въ ноќьта.

И. Стубелъ.